Краєзнавство

Сторінка № 9, підготовлена районною громадською організацією "Спілка краєзнавців"

• ДО 160-РІЧЧЯ З ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ ЦУКРОВОГО ЗАВОДУ

ШЛЯХИ ЗРОСТАННЯ

(Продовження. Початок у №№ 75-76 за 28.08. 2004 р.)

З початком імперіалістичної війни у виробництві цукру спостерігався невеликий спад, з 1917 року — різкий, а в 1920 році завод був повністю зупинений.

З метою збереження цукрової промисловості від подальшого розвалу у липні 1920 року Наркомзем України прийняв розпорядження про відведення цукровим заводом землі для сівби озимих культур, а в 1921 році їм було дане право на вільне перемелення зерна. При майстерні заводу був встановлений паровий млин для виробленя борошна. Розрахунок з робітниками і держслужбовцями проводився натуроплатою.

В лютому 1922 року завод було повністю відремонтовано, в березні працівники підприємства займалися ремонтом сільськогосподарської техніки для проведення посівної кампанії. Однак ще й на 1923 рік завод було визнано недіючим, хоча і в 1921, і 1922 роках він неофіційно займався цукроварінням.

До 1923 року усіма господарськими і технічними справами підприємства керував головний інженер В. О. Боровиков, який працював тут і до революції, а потім було введено посаду директора. Першим директором Кам'янського цукрового заводу став Покотило.

В 1924 році було засіяно 1710 десятин цукрових буряків і на завод для переробки їх було прийнято 152711 берковців (1 берковець — 160 кг).

Протягом 1926 року було здійснено дві реконструкції підприємства: розширено головний корпус і котельню, встановлено дві різки "Расмуса", парову машину з газовими циліндрами. В ході наступної реконструкції (вже третьої) були встановлені два парові котли і демонтований паронагрівач, встановлений вакуумний апарат.

У цей період Кам'янський державний цукровий завод підпорядковувався Смілянському цукровому об'єднанню цукрової промисловості "Головцукор", з кінця 20-х років — об'єднанню цукрової промисловості СРСР "Цукортрест" та його київському філіалу, а з 1930 року — Київському цукортрестові об'єднання цукрової промисловості СРСР — "Союзцукор".

З 1937 по 1954 рік, коли наш район територіально відносився до Кіровоградської області, завод був підвідомчий Кіровоградському цукортресту.

У 30-х роках підприємство почало називатися Кам'янський цукровий завод. При ньому було створено першу МТС (машинно-тракторну станцію), для якої виділили 17 тракторів "Інтернаціонал", придбаних за кордоном, і 12 "Фордзонів". Трактори і коні (180 "домових" коней було закуплено у Воронезькій губернії) допомагали новоствореним колгоспам у навколишніх селах.

Таким чином, у Кам'янці утворився цукрокомбінат, до складу якого увійшли цукровий завод, спиртозавод, МТС і 5 відділків радгоспу (Кам'янський, Юрчиський, Грушківський, Бондурівський, Лебедівський). Директором комбінату було призначено Галицького, його заступником і директором МТС — Г. О. Баранова.

У 1937 році підприємство переробило 67202 ц цукрових буряків і одержало білого цукру 6980 ц, патоки — 2665 ц, середньодобове виробництво цукру склало лише 676 ц. Робота заводу була визнана незадовільною. Кілька наступних років він знову працював без прибутку, а збитки становили 374783 крб.

З 1940 року Кам'янський цукровий завод став підприємством всесоюзного значення і входив до системи Наркомату харчової промисловості СРСР. Безпосередньо підлягав Одеському бурякоцукортресту і випускав цукор-пісок. За добу на заводі переоблялося 6300 ц цукрових буряків.

Великої шкоди було завдано підприємству під час німецької окупації. Ще на початку війни із заводу були вивезені деякі важливі частини, решта обладнання залишилася на місці. Німецькі окупанти використали його, виготовивши невистачаючі частини в Кіровограді, та загалом під час окупації підприємство працювало лише один сезон, а продукція, що випускалася, була невисокої якості.

В кінці 1943 року, при відступі, фашисти замінували і зірвали завод. В результаті цехи і обладнання були зруйновані майже повністю. Однак не всі снаряди й міни розірвалися зразу і остаточно були знешкоджені при спрянні саперів аж у січні 1944 року, коли почалася відбудова заводу.

Після визволення міста директором заводу став колишній робітник електрик Л. Л. Євтушенко.

Колективові підприємства довелося докласти багато зусиль, щоб у 1946 році відновлений Кам'янський цукровий завод став у ряди діючих. Працювали дуже багато, не рахуючись із силами і часом. Вісті про перемоги Радянської Армії на фронтах Великої Вітчизняної війни окриляли людей і вони працювали майже цілодобово, витягаючи з руїн залишки обладнання.

Завод почав працювати на старій технічній базі, проте в енергомеханічному обладнанні відбулися корінні зміни: завод став напівелектрифікованим. Уже в 1946 році було перероблено 99890 ц буряків, а білого цукру вироблено 12639 ц.

В одну з лютневих ночей 1947 року на заводі сталася пожежа, яка знищила дах і дерев'яне перекриття між поверхами головного корпусу. Та до початку виробництва 1947-48 рр., завод знову був відновлений, обладнання, що вийшло з ладу, замінене новим.

В наступні роки (1948 — 1957) продовжується модернізація і реконструкція підприємства, вводяться нові апарати, розширюються склади, будуються нові сушарки з сучасною апаратурою.

Переобладнання і реконструкція заводу дали можливість збільшити виробіток продукції, розширити її асортимент: випускався білий і жовтий цукор-пісок, цукор-рафінад та кормова патока.

У 1958 році було перероблено 1150200 ц цукрового буряку, що постачався на завод автотранспортом колгоспів та автоколоною заводу. Цукру було отримано 165800 ц, кормової патоки -- 49485 ц.

У зв'язку зі зміною адміністративно-територіального поділу і створенням Черкаської області з 1954 року Кам'янський цукровий завод став підвідомчий Черкаському бурякоцукротресту Укрголовцукру Міністерства промисловості продовольчих товарів УРСР.

У 1961 році до заводу були приєднані колгоспи ім. Фрунзе (с. Ревівка), "Україна" "(с. Пляківка) і Кам'янський радгосп, які займалися вирощуванням для заводу цукрових буряків і насіння. Підприємство знову почало називатися Кам'янський цукровий комбінат. У 1967 р. його очолив П. М. Коломієць, який був директором до 1980 року. У 1967 році на підприємстві працювали 355 робітників, 32 ПР, 22 службовці, МОП – 1, охорони –18, непромислового персоналу –113 осіб. У цьому році було перероблено 1336 тис. центнерів цукрових буряків, середньодобовий виробіток цукру склав 1331 ц.

Кращих результатів у роботі досягла зміна С. Коломійця, кращими виробничниками стали Ф.Кириченко, А. Киян, В. Сірченко, І. Грабовий, І. Пухир, Л. Чуйко.

На підприємстві проводилося постійне втілення раціоналізаторських пропозицій, економічний ефект яких складав більше 3 тис. крб. Серед кращих раціоналізаторів були інженер Н. Ярошенко, майстер І. Маслак, слюсар І. Загоруйко та ін. Всі трудомісткі процеси були механізовані.

На 1970 рік зона бурякосаїву комбінату розташовувалася в трьох адміністративних районах, двох областях, 18-ти колгоспах, одному радгоспі, 38-ми бригадах. Майже 4 тис. колгоспників займалися вирощуванням цукрових буряків для комбінату. Загальна площа, зайнята під буряками, складала 6245 га. У 1970 році було випущено 19308 т цукру-піску, кормової патоки — 6821 т.

Протягом 70-х років на комбінаті продовжує втілюватися нова техніка, проводяться оргтехзаходи, що сприяють зростанню технічного рівня підприємства. Як і раніше, проводиться велика раціоналізаторська робота. Серед кращих раціоналізаторів цього періоду були В. Ганій, Ф. Туренко, І. Голубничий.

На початок 1975 року виробнича потужність заводу складала 1400 т за добу. Завод був повністю реконструйований, із застарілого обладнання уже нічого не залишилося. Щороку зростала середньомісячна зарплата робітників. 1970 року вона складала 100 крб., 1976 року – 122,3 крб., 1979 – 135 крб. на місяць.

Поряд з цим постійно підвищувалася культура виробництва, здійснювався благоустрій території підприємства: було висаджено багато дерев, кущів троянд та інших квітів. Велика увага приділялася поліпшенню побутових умов працівників. Методом народної будови, тобто у неробочий час та у вихідні, безкоштовно споруджувалися культурні об'єкти. Силами колективу підприємства було збудовано будинок культури із залом для глядачів на 420 місць, з фойє, бібліотекою і кімнатами для гурткової роботи; споруджено спортзал, танцмайданчик, кафе-їдальню, продовольчий магазин. Колишнє приміщення контори переобладнано під поліклініку. У 1978 році при заводі відкрився дитячий садок "Золотий ключик" .

Тривалий час, починаючи з 1982 року, завод очолював І. П. Сосновський. Характерною особливістю 80-х років є те, що це був період прискореної інтенсифікації виробництва, зниження затрат і втрат, створення покращених умов праці та життя.

Для цукровиків був відкритий гуртожиток, споруджено понад 25 житлових будинків, серед яких 32-квартирний.

Виробнича потужність заводу в цей час складає 1650 т буряків на добу.

Уже на початку 90-х років колектив підприємства здійснив реконструкцію відділення для миття коренеплодів, де було встановлено прогресивне обладнання.

Багато сил і енергії доклав колектив заводу для проведення якісного поглибленого ремонту обладнання, а також робіт з благоустрою робочих місць, ремонту приміщень соціального характеру. Здано першу чергу 45-квартирного житлового будинку (30 квартир).

У 1994 році, коли святкувався 150-річний ювілей заводу, потужність його становила 1750 т буряків за добу.

Кінець 90-х — початок 2000-х років був не найлегшим періодом в історії Кам'янського цукрового заводу. Та, незважаючи на всі проблеми і труднощі, реконструйоване і відремонтоване підприємство розпочало новий виробничий сезон 2004 року.

Н. ПУГАЧ,
науковий співробітник історичного музею Кам'янського державного історико-культурного заповідника.

ПЕРША ПРЕМІЯ

Як відомо, за ініціативи районної громадської організації "Спілка краєзнавців" і безпосередньо її голови О. Г. Шамрая та згідно з рішенням районної ради в цьому році засновано районну краєзнавчу премію ім. Марії Шаліберди.

І от вперше минулого тижня в приміщенні історичного музею відбулося нагородження цією премією. Цьому передувало засідання конкурсної комісії, яка визначила переможця, а також двох лауреатів заохочувальних премій.

Переможцем став колектив авторів історико-економічного нарису "Місто на скелястих берегах Тясмину".

Дві заохочувальні премії вибороли науково-популярне видання "Джерело" (книгу створено на основі матеріалів першої науково-практичної краєзнавчої конференції, присвяченої 355-річчю Кам'янки) та член Всеукраїнської спілки краєзнавців О. В. Ветров за публікації з краєзнавства.

На знімку: диплом лауреата заохочувальної премії одному з відповідальних за випуск ***Ю. Ю. ЛЯШКУ*** *вручили заступник голови райдержадміністрації* ***Г. І. ДУДНИК*** *(посередині) та заступник голови районної ради* ***А. Г. ГОЛОВЧЕНКО*** *(справа).*

І. РИБАК.

• МОНЕТИ ПРО ЧАС І ПРО СЕБЕ

"Володимир на столі, а се його злато"

(Продовження. Початок у № 56-57 за 26.06 та №№ 67-68 за 31.07.2004 р.)

Перші гроші на території величезної держави Київська Русь з'явилися при князюванні Великого князя Володимира Святославовича (978 - 1015). Поява цих монет була викликана двома причинами. По-перше, прославленням Київської держави, підтвердженням її суверенітету, утвердженням влади Великого князя. І, по-друге, припиненням надходження на Русь арабських дирхемів.

Ці монети в історії дістали назву срібляники і златники, так як карбувались із срібла і золота. Зовнішній вигляд цих грошей нагадував монети Візантії. З лицьового боку був портрет князя, а на звороті зображення Ісуса Христа. В XI столітті зображення Христа було замінено великим родовим знаком Рюриковичів (тризубом). Це в принципі був герб держави. Навколо портрета князя був напис: "Владимир на столе, а се його злато", або "Владимир на столе, а се його сребро", що в перекладі на сучасну мову означало — князь Володимир на престолі, а це його гроші.

Вже пізніше і наступні київські князі карбували подібні монети. Однак вони мали певні особливості. Наприклад, на монетах Ярослава Мудрого замість Христа було зображено Святого Георгія Побідоносця, а напис був "Ярославле сребро". Окремі дослідники вважають, що цей напис виник з тієї причини, що Ярослав карбував ці гроші ще при житті Великого князя Володимира, в час свого князювання у Новгороді, тому-то він і не міг дозволити собі карбувати на монетах слова "Ярослав на столі" — тобто на престолі.

Інший вигляд мали монети Тмутараканського князя Михаїла. На одним боці було зображення Михаїла, а на звороті — напис: "Боже, помози Михаилу".

Особливим було і виготовлення цих грошей. На відміну від візантійських і арабських монет златники і срібляники не вирізалися із листа металу, а потім карбувалися, а виливалися.

Ці перші монети Київської Русі були своєрідними візитними картками молодої держави. Однак, як зазначають дослідники, в грошовому обігу вони майже не брали участі, а слугували своєрідними еквівалентами нагород і подарунків князя. На сьогоднішній день відомо всього кілька десятків златників і срібляників. Вони становлять досить високу історичну і культурну цінність і характеризують своєрідне культурне досягнення ювелірного мистецтва Київської Русі.

Ю. ЛЯШКО,
завідуючий історичним музеєм державного історико-культурного заповідника.